

טעמא דאורייתא

גליון שבועי מבית אליה תמימה

חג הסוכות התשפ"ב - גליון 60

טעם מצוות ישיבת הסוכה

נצטווינו לישיב בסוכות שבעה ימים מט"ו תשרי עד שמיני של חג וכמו שכתוב (ויקרא כ"ג מ"ב) 'בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישיבו בסוכות', טעם המצווה מבואר בפסוק (מ"ג) 'למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים', ונחלקו בגמרא (סוכה י"א ב') מהם היו אותם הסוכות, שיטת רבי אליעזר שענני כבוד היו ונקראים 'סוכות' על שם שסיככו והגנו עליהם כסוכות, אבל שיטת רבי עקיבא שסוכות ממש היו, ובפשוטו לכולי עלמא אותם הסוכות היו מגינים על ישראל מפני החמה והגשמים בהיותם במדבר, אלא שנחלקו מהם היו אותם הסוכות.

והנה לרבי עקיבא שאומר שהסוכות סוכות ממש היו מובן הדבר שנצטווינו לישיב בסוכה זכר לאותם הסוכות שישבו בהם בצאתם ממצרים, אכן לרבי אליעזר האומר שענני כבוד היו צריך ביאור איך יש בסוכה זכר לענני הכבוד, והביאור בזה בפשוטו כי מכיון שאבותינו במדבר היו בכל מקום עראי, לכן אנו יוצאים לסוכה שהיא דירת עראי כדי לזכור המצב שהיו אבותינו במדבר בכל מקום עראי, ולכן יש בסוכה זכר לענני הכבוד כי הישיבה בסוכה היא ישיבה עראית כמו אותה הישיבה שישבו אבותינו במדבר בכל מקום עראי.

והנה בגמרא (סוכה ז' ב') מבואר שיש מאן דאמר שסוכה דירת קבע בעינן, ובפשוטו תמוה דאם הסוכה זכר לענני הכבוד היה ראוי שתהיה הסוכה דירת עראי כמו שענני הכבוד היו עראי, ואי אפשר לומר הטעם שהסוכה מגינה מפני החמה והגשמים כמו ענני הכבוד כי אם כן היה צריך להיות מותרת הישיבה בבית שגם בבית אין חמה וגשמים, ובפשוטו צריך לומר דמאן דאמר סוכה דירת קבע בעינן סובר כמו הדעה שסוכות ממש היו.

ובגמרא (סוכה י"א ב') מביאה את דברי ריש לקיש שמבאר את העניין באופן אחר, הדימוי של הסוכה לענן כי מה ענן דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, אף סוכה דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ, והכוונה בזה כי מצונו בגמרא (תענית ט' ב') שנחלקו מהיכן מגיעים מימי העננים, שיטת רבי אליעזר שממימי האוקיינוס הם באים שהמים מתאדים ונעשים עננים, ושיטת רבי יהושע שממים העליונים הם שותים. ונראה בזה כי רבי אליעזר לשיטתו שסובר שהעננים נעשים ממימי האוקיינוס, ולכן העננים הם כמו גידולי קרקע שהרי הם עולים מן הים, והם כמו גידולי קרקע שהם צריכים גם כן להשקיית המים.

והנה בפשוטו יש להקשות מה טעם נקבעה מצוות הישיבה בסוכה בזמן זה דווקא, דאם הטעם בסוכות שהם זכר לענני הכבוד היה מן ראוי שיקבע זה החג בזמן שנכנסו למדבר שאז התחילו ענני הכבוד ללוותם, ובפשוטו כתב הרוקח (סי' ר"ט) הטעם כי רצה הקב"ה לעשות זכר לנפלאותיו גם בראשית הקיץ וגם בראשית החורף, ולכן קבע בראשית הקיץ את חג המצות ובראשית החורף את חג הסוכות. והטור (או"ח סי' תרכ"ה) כתב הטעם שאם היו קובעים את חג הסוכות בקיץ לא היה ניכר שהישיבה בסוכות היא זכר לענני הכבוד, שבקיץ דרך כל בני אדם לצאת מהבתים ולישיב בסוכה מפני החום, אבל בתשרי שהוא התקופה הראשונה שכוח החמה נחלש ואין דרך לשבת בסוכות אזי ניכר שהישיבה בסוכה היא זכר לענני הכבוד, ולכן קבעה תורה החג בזמן זה.

ואמנם כשנתבונן נראה כי הטעם שנקבע זה החג בחודש תשרי הוא מכוון בדיק, נתבאר למעלה מחלוקת התנאים מהם היו אותם הסוכות שישבו **המשך בעמוד הבא**

בפתח הגליון

שמיני עצרת אי בעי לינה

ובמעלת וכוה הדיבור

איתא במועד קטן ט' א' ר' יונתן בן עסמי ורבי יהודה בן גרים תנו פרשת נדרים בי ר' שמעון בן יוחי איפטור מיניה באורתא לצפרא הדור וקא מפטרי מיניה אמר להו ולא איפטרינו מיני באורתא אמרו ליה למדתנו רבינו תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת שנאמר ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וכתוב וביום עשרים ושלושה לחדש השביעי שלח את העם אלא מכאן לתלמיד הנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת א"ל לבריה בני אדם הללו אנשים של צורה הם זיל גביהון דליברכוך וכו'.

והנה הרמ"א (יו"ד רמ"ב ט"ז) הביא הך דינא דהנפטר מרבו וכתב, וז"ל דהנפטר מרבו ונטל ממנו רשות ולן בעיר, צריך לחזור וליתול ממנו רשות. ודווקא שלא אמר לו מתחילה שרוצה ללון בעיר, אבל אם הגיד לו בשעה שנטל רשות, אין צריך לחזור ולטל ממנו רשות. ומקור החילוק הוא מהר"ן, והש"ך הקשה מה המקור לחילוק זה.

ובעיקר המעשה הנ"ל דרשב"י הקשה עוד החת"ס (עי' בכ"ז בחידושי חתם סופר השלם ביצה שם) איך יתכן שרשב"י לא ידע ההלכה שהוא עצמו לימד, עוד הקשה מדוע רק לאחר שהלכו בפעם הב' או אז שלח את רבי אליעזר בנו לבקש את ברכתם, וכי עד השתא לא הוו גברי רבבי, עוד הקשה מה שייך זה להא דתנו מסכת נדרים, הלא בוודאי לא עסקו כי אם בזה, ולא שאלוהו הלכות שאינם מן העניין שהרי הורונו חז"ל כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי, ומה שייטיה הך הילכתא למסכת נדרים.

וביאר החת"ס בהקדם יישוב תמימה הש"ך מנ"ל לחלק דבאמר לו מתחילה שילך למחר דא"צ לחזור וליתול רשות, דהנה הרי קיי"ל כרבי יהודה (סוכה מ"ז א') דשמיני עצרת בעי לינה, והנה כאשר שלח שלמה את העם ביום שמיני עצרת, הלא בוודאי ידע שהעם ילון בירושלים, ומדוע שילחם אם בין כך יצטרך לשולחם למחרת שוב, וע"כ שבאופן שאמר לו מתחילה שילך למחר דא"צ לחזור וליתול רשות, ומה שחזרו ולקחו רשות כי העם מעצמו נמלך ולן יום נוסף, ומעתה איכא שפיר מקור לחידוש הר"ן ומיושב הערת הש"ך.

אולם כל זה הוא לדעת רבי יהודה, אולם ת"ק דרבי יהודה נראה דפליג, והנה רבי שמעון הוא בר פלוגתיה דר"י, ונראה דפליג ע"כ, וכן מוכח שהרי מהך קרא דיליף רבי יהודה דשמיני בעי לינה, מהך קרא גופא יליף ר"ש דבעינן גבי נדרי קרבנות ג' רגלים כסדרן.

וא"כ ליכא ראייה לחידוש הר"ן, מהא דשלחם ביום שמיני עצרת, כיון דלא בעו לינה, ושפיר שלחם שלמה, וע"ש בחת"ס מה שביאר לדעת הר"ן אליבא דרשב"י.

מ"מ ניהדר ליישב לעובדא דמועד קטן, דלר"ש הא ליכא מקור להא דנמלך צריך לחזור וליתול רשות, וזה למדו מהא דנדרי קרבנות דעובר בל תאחר בג' רגלים כסדרן, דר"ש יליף מהך קרא הך דינא, וא"כ א"א ללמוד מזה גם דשמיני בעי לינה, והם למדו דבר זה מעצמן, ומזה נתפעל בייחוד ר"ש.

[ובגוף העובדא. עי' בתוס' (שבת ל"ג ב') כתבו דהוא הוא אותו רבי יהודה בן גרים שבסיבתו נגזר על רשב"י עונש גלות, (ולכתי גרס רבינו תם בסוגיא שם רבי יהודה בן גרים, משום שמבואר כאן שהיה גברא רבה, שאמר עליו רשב"י שם שהוא איש של צורה, וכן במיתתו שם גרס רבינו תם 'נח נפשיה' ולא גרס גל של עצמות), ובמפרשים הוסיפו דכן מבואר שם בגמרא שישב רבי יהודה בן גרים יחד עם גדולי הדור ומסתבר שזה אותו איש. וכ"כ בפירוש רבינו שלמה בן היתום, והוסיף שהיה המעשה דשנו אצלו נדרים קודם המעשה שגזרו עליו עונש מיתה וגלה והיה במערה.

ויל"פ בזה, דהנה המפרשים ביארו מדוע היה להוסיף ששנו אצלו מסכת נדרים, וכן העירו על מה ששלח את בנו רבי אליעזר ליתול מהם ברכה, וביארו שלאחר שלמדו על גודל וכוה הדיבור, וכח השפעתה על דבר של חולין להיות כהקדש, לכן הם שידועים ערכו של הברכה, ולכן ראוי לך לבקש מהם שיברכוך.

והנה הכא איתא שם בגמ' בשבת, דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ויתבי יהודה בן גרים גביהו, פתח רבי יהודה ואמר וכו', רבי יוסי שתק, נענה רשב"י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן תקנו שווקין להושיב בהן זונות מרחצאות לעדן בהן עצמן גשרים ליתול מהן מכס, הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות. ופירש רש"י, וסיפר **המשך בעמוד האחרון**

בהם בני ישראל בצאתם ממצרים, שיטת רבי אליעזר שענני הכבוד היו, ושיטת רבי עקיבא שסוכות ממש היו. והנה לשיטת רבי עקיבא כתב הרמב"ן (ויקרא כ"ג מ"ג) כי בזה הזמן התחילו ישראל לבנות את אותם הסוכות, והטעם כי בזה הזמן מתחילה עונת הגשמים, ואז החלו לעשותם מפני הקור והגשמים, וכמנהג המחנות שעושים סוכות מפני הגשמים.

ולשיטת רבי אליעזר שענני הכבוד היו כתב הגאון מוילנא (שה"ש א' ד') שאותם העננים נסתלקו בחטא העגל ולא חזרו עד ט"ו בתשרי שאז החלו לבנות את המשכן, והחשבון בזה כי למחרת יוהכ"פ בי"א תשרי היה ויקהל משה' ואז ציווה משה רבינו על מלאכת המשכן, 'הם הביאו אלי עוד נדבה בבוקר בבוקר' - עוד ב' ימים הרי י"ג בתשרי, ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ובמשקל, ובט"ו התחילו לעשות ואז חזרו ענני הכבוד, ולכך אנו עושים סוכות בט"ו בתשרי כי בזה הזמן חזרו ענני הכבוד.

והנה לרבי אליעזר שאומר שהסוכות היו ענני כבוד מובן הדבר שנצטוונו לעשות זכר לאותם העננים שהגיעו משמים, אכן לרבי עקיבא שאומר סוכות ממש היו מה טעם נצטוונו לעשות זכר לאותם הסוכות והלא אין בזה נס כל עיקר, ובפשוטו צריך לבאר הכוונה כי באמת לא היה לישראל עצים לבנות מהם סוכות, והשי"ת עשה להם נס שיצאו עצים במדבר והם כרתו אותם ועשו מהם סוכות, ולזכר זה אנו יושבים בסוכות.

והנה ברוקח (סי' רי"ט) הביא שיש מפרשים כי הסוכות שישבו בהם ישראל לא היו בכל שהותם במדבר, אלא הם היו בזמן שצרו על ארץ האמורי של סיחון ועוג ועל כרכים שבארץ ישראל וכמו שכתוב (שמואל ב' י"א י"א) 'וארון ישראל ויהודה יושבים בסוכות', וכל זמן שלא כבשו וחילקו קורא הפסוק יציאת מצרים כמו שכתוב 'אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים', ונראה כי הרוקח בא ליישב בזה את שתי הדעות שמובאות בגמרא אם ענני הכבוד היו או סוכות ממש, כי באמת בשעת מסע המדבר ישבו בתוך ענני הכבוד, ומה שאמר רבי עקיבא שסוכות ממש זה היה בזמן שצרו על ארץ האמורי של סיחון ועוג ועל כרכים שבארץ ישראל. והוסיף הרוקח כי הטעם בכל זה כדי שלא יחשבו שמעולם אנו יושבים בארץ ישראל ויזכרו חסדי השי"ת שהביא לנו את ארץ אויבנו.

ובאמת יש להקשות למה אין עושים יום טוב בזמן הכניסה לארץ ישראל, ולדברי הרוקח שהובאו מבואר כי חג הסוכות הוא חג על שמחת כניסתנו

לארץ, ומובן שבאמת בחג הסוכות אנו שמחים על הכניסה לארץ, (ויתכן כי לכך הוא זמן שמחתנו כי עיקר השמחה כשמגיעים למקום קבוע), אכן לטעמים האחרים נראה לבאר כי ארץ ישראל לא נשארה לנו לדורות שבית המקדש חרב ועם ישראל יצא לגלות. אבל יציאת מצרים נחשבת היא כדבר הקיים לדורות שמאותה הגלות יצאנו, ועוד שבזה הזמן נבחרנו להיות עבדי השם.

וטעם שנוהג המצוה ז' ימים יש לבאר כי בישיבה בסוכה יש הודיה להשי"ת על שנתן לנו את הסוכות במדבר, ונראה כי אין ההודיה שלמה עד שתהיה בכל ימי השבוע, שאם היו יושבים רק ביום אחד בסוכות היה אפשר להבין שרק ביום זה היו ענני הכבוד, ולכך אנו יושבים ז' ימים בשבוע כדי להודות בכלם להשי"ת על מעשיו שהפליא איתנו, ובמגלה עמוקות (סוכות) כתב כי ז' ימי הסוכה הם כנגד ז' ענני הכבוד.

והנה בעצם היום דחג הסוכות יש טעם נוסף כי הסוכות הוא חג הבא בזמן האסיף, ונקבע בזמן זה כדי להודות להשי"ת על שזכינו לאסוף התבואה ולהכניסה לאוצר וכמבואר בשמות כ"ג ט"ז. והרשב"ם (עה"ת) כתב כי יש שייכות בין ב' עניינים אלו (זכר ליציאת מצרים וחג האסיף) כי רצתה תורה להזכיר לנו בעת האסיף שארבעים שנה ישבו בני ישראל במדבר בלא ישוב ובלא נחלה והשי"ת סיפק להם כל צרכיהם, וזה יהיה תזכורת לאדם שידע ויזכור כי הכל מאיתו יתברך ושלא יאמר כי כוחו ועוצם ידו עשה את החיל הזה.

ונראה כי לפי זה יתכן ליתן טעם נוסף במצוות הישיבה בסוכה, כי כיון שבזה הזמן אוספים את התבואה ומכניסים אותה לבתים, רצתה התורה שנעשה סוכות מפסולת הגורן והיקב כדי שנודה על הכנסת התבואה לבתים והצלחת היבול של השנה החולפת, ולכן הסוכה עשויה מפסולת היבול של השנה החולפת, כדי להורות שאנו שמחים במה שנתן לנו השי"ת ואפילו משאריות היבול אנו בונים סוכות ומהללים לשמו הגדול.

ובמדרש (ילקוט שמעוני אמור תרנ"ג) אמרו רבי אליעזר בר מרוס למה אנו עושין סוכה אחר יום הכיפורים, אתה מוצא בראש השנה יושב הקדוש ברוך הוא בדין על באי עולם וביום הכיפורים הוא חותם את הדין, שמא יצא דינן של ישראל לגלות, ועל ידי כן עושין סוכה וגולין מבתיהן לסוכה והקב"ה מעלה עליהם כאלו גלו לבבל.

טעם מצוות ארבעה מינים

לזכרון הנאה שבפירותיה (הוא התמר) ובעל הריח הטוב (הוא האתרוג) והעלים הנאים (הם ההדסים) והנאה שבעשבותיה (הם ערבי הנחל), והעניין כי ראוי להודות להשי"ת על שהוציאנו מן המדבר והביאנו למקום אילנות ועצים נאים ולכך מביאים אפילו מן הערבות שאין בהם אלא יופי המראה בלבד. וארבעת המינים הללו מעלתם בשלשה דברים האחד ריבוי מציאותם בארץ ישראל באותה העת ויכול כל אחד להשיגם, והעניין השני שהם יותר נאים במראיהם ובחזותם, והעניין השלישי שעומדים במראיהן כל שבעת הימים מה שלא יתכן באפרסקים ורמונים ובדומיהן.

(ובדברי הרמב"ם האלו יש לבאר שהם הולכים לפי שיטת הרוקח (סי' רי"ט) שחג הסוכות הוא חג על כניסתנו לארץ ישראל, והוא זכר לזה שבזמן כיבוש הארץ ישבו בסוכות, וזהו שכתב הרמב"ם שארבעת המינים הם להודות להשי"ת על כניסתנו לארץ ישראל ויציאתנו מהמדבר שאינו מקום אילנות, כי מהות החג הוא להודות על כניסתנו לארץ ישראל, דלפי הפשטות אינו מובן מה טעם בחג הזה דווקא נקבע להודות על יציאתנו מהמדבר וכניסתנו לארץ, ורק על פי דברי הרוקח מיושב העניין כי על זה נתקן עיקר החג).

ובמדרש (ויקרא רבה פרשה ל' ב') אמרו כי בראש השנה באים למשפט ע' שרי אומות העולם ומקטרגים על ישראל והקדוש ברוך הוא דוחה

נצטוונו ליטול לולב ביום טוב ראשון של סוכות כמו שכתוב (ויקרא כ"ג מ') 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל' וגו', טעם המצוה כתב רבינו בחיי כי ארבעה המינים הללו גדלים על המים וצריכים להשקאת מים יותר משאר פירות, ולכך נצטוונו בחג הסוכות שהוא זמן הדין על הפירות ליקח ד' מינים אלו, כדי להזכירם לרצון לפני הקב"ה ולהזכיר לנו שנתפלל עליהם.

ובפשיטת יהיה הטעם כי כיון שחג הסוכות הוא זמן האסיף ראוי להביא מהמינים שאספו אותם לתוך הבית ולהודות בהם להשי"ת, וטעם ד' המינים שהם כנגד ד' מיני האילנות שיש, יש שעושים טעם וריח ולזכר זה לוקחים אתרוג, יש שעושים טעם ואין עושים ריח וכנגד זה לוקחים זה לולב, יש שעושים ריח ואין עושים טעם וכנגד זה לוקחים הדסים, ויש שאין עושים לא טעם ולא ריח וכנגד זה לוקחים ערבות. ותקנו חכמים לגמור עליהם את הלל (כמבואר בסוכה פ"ג מ"ט) ולנענע בהם (כמבואר שם), והטעם הביאו במדרש (ויקרא רבה פרשה ל' ד') דכתיב 'אז ירננו עצי היער', והעניין כי עצי היער רוקדים ושמחים לפני השי"ת על שהביאם לתכליתם להנות בהם בני אדם.

והרמב"ם (מו"נ ח"ג פמ"ח) כתב כי טעם נטילת ארבעת המינים הוא לשמחה וששון על יציאתם מן המדבר שהיה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות אל מקום עצי פרי ונהרות, ולפיכך נלקח

קטרוגם ומכפר להם לישראל על כל עוונותיהם, ודרך היה שהיוצא מהמשפט בניצחון היה לוקח עמו רומח וסמל המלכות לאות ניצחון, ולכן נתחייבנו ליקח ד' מינים כאות ניצחון על מה שזכינו במשפט. וביאור הדברים כתב הבני יששכר (מאמרי חדש תשרי מאמר י"א אות א') כי כתבו הקדמונים (מגלה עמוקות סוכות וסדר היום בכוונת הלולב) כי ד' מינים אלו הם אינם כשאר אילנות המונהגים על ידי שר או מלאך הממונה עליהם ואומר להם גדל, אבל ד' מינים אלו מונהגים רק על ידי השי"ת בעצמו ולכן יש בהם סמל ואות ניצחון כי כמו שמינים אלו הם מונהגים רק על ידי השי"ת בעצמו כך גם אנו איננו מונהגים רק על ידי השי"ת בעצמו

ואנו חלקו ונחלתו ובודאי שריחם עלינו וכיפר לנו על כל עוונותינו. **ובזוה"ק** (הקדמת ת"ז ב' ב') אמרו ידוע שעיקר פגם החטאים אינו פוגם אלא בשבע הספירות התחתונות, והנה ביום הכיפורים כשהשי"ת מטהר ומנקה את ישראל מזוהמת החטאים, תחילה הוא רוחץ ומנקה את שבע הספירות התחתונות מכל זוהמא ולכלוך, ומטהרם שיחזרו להאיר באורם כבתחילה, ולכן נצטוונו ליטול ארבע המינים שהם שבע יחידות כי שלוש הדסים ושני ערבות לולב ואתרוג הרי הם שבע, כדי לשמוח על טיהור שבע הספירות התחתונות שנטהרו ביום כיפור.

טעם מצוות השביתה בשמיני עצרת

פנחס ט"ו) כי ראויה היתה להיות עצרת זו אחר החג חמישים יום כשם שעצרת אחר הפסח חמישים יום אלא אמר הקב"ה חורף הוא ואינן יכולים להניח בתיהם לבוא לכאן, אלא עד שהם אצלי יעשו עצרת.

ומצינו בגמרא (סוכה מ"ח א') שנחלקו אם שמיני רגל בפני עצמו לעניין לברך בו שהחינו דרב נחמן סבר אומרים זמן בשמיני של חג, ורב ששת סבר אין אומרים זמן בשמיני של חג, והנה עצרת זו חלוקה לרב ששת מעצרת דשבועות שעצרת דשבועות לכולי עלמא אומרים בה שהחינו ואמנם עצרת דסוכות אין אומרים בה שהחינו לרב ששת, והטעם כי חג השבועות יש בו טעם נוסף לבד מהיותו 'עצרת' לחג הפסח, אבל שמיני עצרת אין בו טעם נוסף רק מצד מה שהוא 'עצרת' לסוכות.

ובמדרש (פסיקתא דרב כהנא פסקא ביום השמיני עצרת) אמרו 'אמר רבי לוי בכל חודש וחודש שבקיין ביקש הקב"ה לתת לישראל מועד, בניסן נתן להם הפסח, באייר נתן להם פסח שני, בסיון נתן להם עצרת, בתמוז היה בדעתו לתת להם מועד גדול (על קבלת הלוחות שזה סוף מתן תורה), ועשו את העגל וביטל תמוז אב ואלול, שהיה בדעתו ליתן ראש השנה בתמוז, יום כיפור באב וסוכות באלול, כיון שחטאו בא תשרי ופרע להם ראש השנה ויום כיפור וחג הסוכות, אמר הקב"ה לאחריים הוא פורע ושלו אינו נוטל, נתן לו יום אחד ביום השמיני עצרת'.

נצטוונו (ויקרא כ"ג ל"ז) לשבות ביום השמיני מחג הסוכות, והעניין כי הנה חג הסוכות הוא חג הבא בזמן האסיף ולכן נצטוונו לשבות בו כדי לפנות ליבנו לזכור העניין שהכל מידי יתברך שמו, ונוסף על זה הוא שמחה על שהושיבנו השי"ת בסוכות בצאתנו מארץ מצרים, והנה בשמחה על אסיפת הגרנות יד עובדי כוכבים שווה כידם של ישראל ואין ניכר בו מעלת ישראל, ולכן רצה השי"ת לשמוח עם עמו בית ישראל יום אחד נוסף אחר חג הסוכות שבזה יא ניכר ההבדל בין ישראל לעובדי כוכבים, ויהיה ניכר הטעם השני בחג כדי לשמוח עם השי"ת על שהוציאנו ממצרים שזה שמחה לישראל לבדם, ולכן ציוונו לשמוח עמו לבד על שקיבלנו התורה ובה יא ניכר הבדלתנו מאומות העולם, ולכן נקרא 'עצרת' כי השי"ת עצר אותנו עמו יום אחד נוסף לשמוח עמו.

וזה גם כן טעם לחג השבועות שנקרא 'עצרת' (בלשון חכמים כמבואר במשנה ר"ה פ"א מ"ב ובביכורים פ"א מ"י) כי חג הפסח הוא בא בחודש האביב שאז התבואה מתבשלת ובה יד אומות העולם שווה עם ישראל ואינו ניכר מעלת ישראל על כל העמים, ורצה הקב"ה להראות השמחה המיוחדת שיש לו איתנו על שהוציאנו ממצרים ולכן ציוונו להתעצב אצלו יום נוסף ולשמוח עמו על שקיבלנו את התורה, ובה יהיה ניכר הבדלתנו מן אומות העולם. ובה תבין מה שאמרו במדרש (תנחומא

ביסוד הגאון מוילנא שענני הכבוד חזרו לישראל בט"ו בתשרי

בתשרי שאז החלו לבנות את המשכן, ובה היה סימן על מחילת העוונות ועל היותם רצויים כבראשונה, ולכן על זה דווקא עושים זכר.

הקושיא הנוספת המתורצת על פי דברי הגאון, התוס' (פסחים ק"ח ב' ד"ה היו) כתבו להקשות למה אין הנשים חייבות במצוות סוכה שאף הם היו באותו הנס שבסוכות הושבת את בני ישראל, ותירצו דטעמא דאף הם היו באותו הנס מהני רק למצוות דרבנן ולא במצוות דאורייתא. ואמנם בתוס' במק"א (מגילה ד' א' ד"ה שאף) מבואר דמהני אף לדאורייתא ולפי דבריהם יקשה מה טעם לא נצטוו הנשים גם כן במצוות הסוכה.

וראיתי לבאר הענין (מהגר"ח קרלנשטיין זצ"ל) דהתוס' במגילה יסברו כדעת הגאון דהעננים חזרו אחר חטא העגל והשמחה הוא על כפרת חטא העגל, ויש לומר דהנה איתא בחז"ל (הובא בתוס' ר"ה כ"ג א' ד"ה משום) כי הנשים לא נטלו חלק בחטא העגל, ויש לבאר דמשום הכי אינם באותו הנס כי הם אינם שייכות בטעם השמחה, ומה דהלויים מצוים בדבר אף שלא נטלו חלק בשמחה יש לבאר דהוא מטעם 'לא פלוג' באנשים, אבל הנשים פטורות שכן הם לא נשתתפו בזה.

הקושיא הנוספת המתורצת היא, המשך חכמה (שמות ט"ז י"ג) העיר כי בחומש שמות הוזכר שהחג הוא 'חג האסיף' ולא הוזכר שהחג הוא 'חג הסוכות' ורק בחומש דברים הוזכר שהחג הוא 'חג הסוכות', וביאר עפ"י דברי הגאון הנזכרים שהחג הזה הוא זכר לענני הכבוד שחזרו לישראל בהקמת המשכן, דיש לומר דבחומש שמות שמיירי קודם הקמת המשכן נקרא החג 'חג האסיף'. אבל בחומש דברים שמיירי אחר הקמת המשכן וחזרת ענני הכבוד נקרא שפיר חג הסוכות.

הובא למעלה דברי הגאון מוילנא בפירוש שיר השירים (א' ד') שענני הכבוד נסתלקו בחטא העגל ולא חזרו עד ט"ו בתשרי שאז החלו לבנות את המשכן, ונראה כי לפי דברים אלו מתיישבים קושיות רבות, האחרונים הקשו מה טעם עושים זכר לענני הכבוד ואין עושים זכר לשאר הניסים שארעו לאבותינו במדבר כמו זה שירד להם המן וניתן להם הבאר.

ותירצו בכמה דרכים, המבי"ט (בית אלהים שער היסודות פרק ל"ז) תירץ כי אע"פ שהמן והבאר היו ניסים מפורסמים מכל מקום היו הכרח שאי אפשר בלעדיהם, משא"כ ענני הכבוד שלא היו הכרחיים, לכן נקבע זכר לזה להודיע שאף בדבר שאין בו הכרח עשה הקב"ה עמהם נס ופלא. עוד תירץ, כי באכילת הלחם ובשתיית המים אין ניכר הנס שנעשה להם שגם בשאר ימות השנה אוכלים לחם ושותים יין, אבל בענני הכבוד אפשר לעשות סוכות שהישיבה בהם עראי וזה דוגמת העננים שאף בהם הישיבה עראי.

והחיד"א (בראש דוד כאן) תירץ כי המן והבאר ניתן להם לישראל על ידי תלונותם ותערומותם, לפיכך לא ניתן להם מצוה לדורות זכר למן ובאר, משא"כ ענני הכבוד ניתן להם לישראל בלא תלונות ותערומות רק בטובו וחסדו הגדול עמנו לפיכך אנו עושים זכר לזה במצוות סוכה. עוד כתב החיד"א (שם) כי כמו שבמן היו טועמים כל טעמי המאכלים כך בבאר היו כל טעמי המשקים, ולכן כאשר אנו אוכלים בסעודת החג בשר ויין ושאר מטעמים אנו עושים בזה זכר גם למן ולבאר.

ונראה כי על פי דברי הגאון המובאים מתיישב מאד הטעם שעשו זכר רק לענני הכבוד כי באמת דווקא על ענני הכבוד רצו להודות כי זה סימן על היותם רצויים כבראשונה כי בחטא העגל נסלקו העננים ולא חזרו עד ט"ו

עבודת שמיני עצרת

זהה באמת הטעם שסידרו הגאונים לעשות את סיום התורה ושמת תורה ביום שמיני עצרת, שהרי בעצם היה שייך לקבוע את סיום התורה בכל זמן ומועד בשנה ואיזו שייכות יש דווקא לשמ"ע, (ובמערבא היו מסיימים אחת לג' שנים). אך כיון ששמ"ע הוא היו"ט של תכלית האהבה והחיבור לקב"ה, אין מתאים מזה לעשות את סיום ושמת התורה ביום זה שהתורה היא החיבור הגדול ביותר לקב"ה.

מהו ענין קשה עלי פרידתכם

והנה ידוע התמיהה בענין קשה עלי פרידתכם, שלכא' מה יעזור להתעכב עוד יום אחד הרי שוב תהא הפרידה קשה שבעתיים בסוף אותו היום. ובפשוטו הביאור בזה שאה"נ קושי הפרידה עומד בעינו, אלא שזהו גופא דרך האוהבים שאינם רוצים ליפרד וממשיכים ככל יכלתם יחדיו אע"פ שלסוף יהיו מוכרחים ליפרד.

ואפשר שבאמת המטרה אינה שלא יהא צער הפרידה, אלא הוא מטרה ועבודה בפני עצמה לעשות יום של קירבה על כך שיש צער בפרידה, והוי עבודה וקירבה מצד עצמה שהוא מעשה אהבה לעשות יום משום צער הפרידה. ואין המטרה בזה שלא יהא צער הפרידה, אלא המטרה היא לזכות לגוף עבודת האהבה הזאת שעושים יום משום שיש צער בפרידה ודוק.

אבל נראה לבאר בזה ביותר, שבאמת ע"י שעושים יום אחד בטל צער הפרידה, והענין שע"י יום אחד שעושים על זה גופא שקשה עלינו הפרידה, הרי ביום זה מתקרבים קירבה על קירבה, ועי"ז עושה שגם אחר שיפרדו לא תהא זו פרידה, וישארו דבוקים לעולם בכל מקום שיהיו. והוא משום שע"י שיש צער הפרידה הרי עושים יום של תכלית הקירבה, ועושים שמחה גדולה מאוד על כל הקירבה והריצוי שזכינו בכל עבודת המועדים. ובהו גופא הרי קונים את הקירבה והקניינים של עבודת המועדים ומתקרבים כ"כ שנשאר קירבה זו אצלנו גם לאחר הפרידה. ודוק.

ויש להתבונן בדבר נפלא שהנה אנו אומרים בתפילה ותיתן לנו כ' את יום השמיני חג העצרת הזה. וצריך ביאור טובא למה שמו של היום בתפילה נקרא השמיני חג העצרת, ולמה מזכירים את מספר היום. והרי עיקר שמו של היום בתורה הוא עצרת, וזהו מהותו של היום שעוצרים אצל הקב"ה, ולמה מזכירים את מספר היום בהגדרתו של היום, והרי בכל ימי הסוכות אין אומרים יום הראשון יום השני הזה.

אך הביאור בזה שענין השמיני הוא עיקר שמו והגדרתו של היום, שעיקר מהותו של היום הוא היותו שמיני והיינו שהוא יום נוסף על הימים הראויים, שבעצם שלימות של יו"ט ראוי שיהא שבעה ימים וכחג המצות, וכן היה ראוי בחג הסוכות, ויום השמיני הוא יום של תוספת מחמת שקשה עלי פרידתכם, וא"כ זהו עיקר מהותו של היום מה שהוא שמיני והיינו שהוא יום של תוספת ודוק היטב.

מהות היו"ט של שמ"ע

יש להתבונן במהותו של היו"ט של שמיני עצרת. שהנה הרי בתורה לא נכתב כלל טעם ויסוד ליו"ט של שמיני עצרת אלא נכתב בסתמא ביום השמיני עצרת תהיה לכם. וכמו"כ מצינו בו דבר מיוחד שנשתנה משאר ימים טובים, שאין בו שום מצוה או קרבן מיוחד אלא רק עיקרו של יו"ט ושבתה ממלאכה. ואפי' בשבועות יש קרבן שתי הלחם, וכמו"כ בשמ"ע אין קרבן ראייה חגיגה ושמחה מצד עצמו (אלא רק כתשלומין לסוכות) ואין בו אלא רק עיצומו של יו"ט.

וידוע מה שגילו לנו חז"ל ביסודו של היו"ט וכמו שהביא רש"י עה"ת שעצרת לשון שעצרת אתכם אצלי, שהקב"ה אומר לישראל קשה עלי פרידתכם התעכבו עימי יום אחד. והיינו שענינו של היו"ט אינו על איזה דבר מסוים, אלא ענינו של היו"ט הוא על עיקר החיבור והקירבה של ישראל והקב"ה, שכוין שקשה הפרידה מתעכבין עוד יום אחד. וזהו עיקרו של היו"ט דזהו עצם השם של היום שנקרא עצרת.

וכמו"כ אמרו חז"ל עוד בסוף סוכה משל למלך שעשה סעודה גדולה לכל עבדיו, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך. ובחג הסוכות מביאים שבעים פרים כנגד אומות העולם, ובשמ"ע פר אחד כנגד ישראל. והיינו ששמ"ע הוא יום שהקב"ה נמצא בסעודה קטנה עם ישראל ליהנות מהם ביחוד, והוא בחינת יחוד של הקב"ה עם ישראל לבדם וכלשון הזהו"ק שבשמ"ע "איהו בלחודוהי גבי מלכא".

והביאור בזה שאחר כל עבודת הימים הגדולים של חודש השביעי, בר"ה יוה"כ וסוכות, שזכו ישראל לקירבה גדולה ועבודה לפני הקב"ה, וזכו לטהרת יוה"כ ולריצוי גדול בחג הסוכות, ואחר כל זה הגיעו לקירבה גדולה כזאת שאמר להם הקב"ה קשה עלי פרידתכם עשו עימי יום אחד. ומאחר שכן הרי זו סעודה קטנה שעושה הקב"ה עם ישראל לבדם שהם אוהבו של מקום, והוא יחוד גמור בין הקב"ה לישראל בתכלית האהבה ואין זר עימם.

וממילא מובן היטב שבשמ"ע אין שום מצוה מיוחדת או קרבן בפנ"ע, והוא משום ששמ"ע אינו כנגד איזה דבר ואין בו עבודה מסויימת, אלא עיקרו של יום הוא גוף עבודתו שעיקרו של יום הוא להיות בקירבה עם הקב"ה בתכלית מכח האהבה והקירבה של כל המועדים וקשה הפרידה. ואינו צריך לשום מצוה.

ויש להוסיף בזה דבר נפלא עד מאוד שכתב הספורנו (בהקדמה לפירוש התורה) בטעם קרבנות המוספים, דהנה בכל המועדים מביאים ב' פרים לקרבן מוסף, מלבד ראש השנה יוה"כ ושמיני עצרת שאין מביאין אלא פר אחד. וביאר הספורנו שב' פרים הם כנגד ב' עמודי העבודה יראה ואהבה. ובר"ה ויוה"כ מביאים פר אחד משום שעיקרן יראה, ואילו בשמ"ע מביאים רק פר אחד משום שעיקרו אהבה. והברים נפלאים ונוראים בהפלגת האהבה המתגלה בשמ"ע שכביכול אין מקום ליראה כלל, וכשיעור שיש יראה בר"ה ויוה"כ כך יש אהבה בשמ"ע.

בפתח הגליון - המשך

דבריהם לתלמידים או לאביו ואמו ולא להשמיען למלכות ונשמעו על ידו למלכות. ומבואר שלא הלך בעצמו להלשין ח"ו, אלא מחוסר שימת לב שסיפר לראובן וראובן לשמעון ונתגלגלו הדברים למלכות, וזה היה טענה גדולה מאד אחר שלמד מסכת נדרים, והכיר בו רבי שמעון וידע כי למד מזה גודלה וערכה וכוחה של הדיבור, שידע מעלת וערך וכח הדיבור היה לו להזהר שבעתיים, ומדלא נזהר נעשה גל של עצמות.

שהרי אמרו חז"ל (שמו"ר פרשה מ', ונפש החיים ש"ד פ"ל) כל מי שהוא יודע תורה ואינו עושה, מוטב לו שלא יצא לעולם, אלא נהפכה השליא על פניו. וכיון שרבי יהודה בן גרים לאמד ולא קיים הרי נח שלא בא לעולם [ידו"ק שם בלשון הגמ' בענין מיתת רבי יהודה בן גרים, 'נפק לשוקא חזייה ליהודה בן גרים אמר עדיין יש לזה בעולם נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות', שיסוד מיתתו הוא שאינו ראוי שבא לאויר העולם, ועי' ביאור מהגרא"ה בזה בסו"ס מעלות התורה שהלומד ואינו מקיים הוא כתינוק במעי אמו שלומד ואינו מקיים, ואם אינו עושה כן בעולם נח שלא בא לעולם].

ועי' ב"מ פ"ג ב' על רבי אלעזר ב"ר שמעון, והכא איתא שם, יומא חד פגע ביה ההוא כובס קרייה חומץ בן יין אמר מדחציף כולי האי שמע מינה רשיעא הוא אמר להו תפסוהו תפסוהו לבתר דנח דעתיה אזל בתריה לפרוקיה ולא מצי קרי עליה שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, וע"ש במפרשים אם אמר ראב"ש על עצמו כן או על הכובס, והיינו כנ"ל דעל האדם לשמור על כל מוצא פיו.]

תגובות והוספות יתקבלו בברכה, ויובאו בעז"ה במדור ההערות (על דעת העורך)

ניתן לשלוח תגובות וכן לקבל את הגליון (וספר אליה תמימה) במייל, בכתובת 28315615645@gmail.com או בטל' 0527195975

ניתן לקבל את הגליון במייל בכתובת הנ"ל, כמו"כ ניתן לקבל ספר אליה תמימה (מהדורת מייל)

לתרומות נא לפנות לכתובת המייל או לטל' הנ"ל, ניתן להנציח את הגליון